

М. А. Паращевін

Криза соціальна

КРИЗА СОЦІАЛЬНА – форма прояву соціальних суперечностей унаслідок порушення нормальної взаємодії між членами суспільства, соціальними групами й інститутами. К. с. ускладнює або унеможлиблює стабільне функціонування важливих підсистем суспільства (локал. криза) чи всього суспільства (системна криза) і виникає у випадку проблематизації повсякден. соц. практик, впорядк. наявними нормами, цінностями, правилами, ролями. Її проявами є збільшення інтенсивності та кількості конфлікт. ситуацій, формування у свідомості великих груп критич. сприйняття певної сусп. сфери або сусп. устрою загалом і переконання в необхідності їх змінити, що часто супроводжується проявами соц. протесту. У широкому значенні термін «К. с.» використовують за наявності кризи у функціонуванні всього суспільства (він фактично виступає синонімом сусп. кризи), у вузькому – коли поряд з екон., політ., культур. виокремлюють соц. сферу (К. с. може доповнювати або спричиняти екон. і політ. кризи). Її також розглядають як стан і процес. Коли існуючі правила та засоби соц. взаємодії стають неадекватними й нездатними надалі підтримувати ці взаємодії, виникають не лише масштабні кризи (руйнація всієї системи відносин, масові заворушення, революції), але й кризи в колективі, окремій соц. групі.

Роль К. с. у житті суспільства неоднозначна: з одного боку, вона дисфункціональна для системи відносин, оскільки зростає невизначеність, руйнуються звичні соц. зв'язки, норми соц. взаємодії, зростає рівень соц. девіацій (злочинності, самогубств); з ін. – якщо К. с. не сягає крайніх форм (катастрофи та повної руйнації системи), вона може бути й функціонал., оскільки виявляє проблеми соц. взаємодій. У результаті К. с. досить часто на заміну старим, неадекват. соц. системам (або їхнім окремим елементам) приходять нові, що більше відповідають потребам і вимогам суспільства.

К. с. може завершитися взагалі без суттєвих змін у системі соц. відносин, однак у більшості випадків вона призводить до її переходу в якісно новий стан. К. с. – природна фаза розвитку будь-якої соц. системи. Криз, як і конфліктів, неможливо уникнути, тому необхідно бути до них готовими, вчитися управляти ними, зменшуючи руйнівні наслідки та підсилюючи функціонал. моменти. К. с. може виникати та розвиватися не лише природ. шляхом, внаслідок об'єktiv. соц. суперечностей, але й свідомо провокуватися,

поглиблюватися втручанням ззовні. Розрізняють латентну й відкриту форми К. с. Латентність кризових явищ суттєво ускладнює соц. прогнозування і провокує на перший погляд несподівані вибухи соц. активності та руйнації здавалося б стабіл. систем (як приклад – розпад СРСР).

К. с. також може бути короткочас. або тривалою (в сучас. наук. дискурсі її часто розглядають як хронічну, постійну); заг. (систем.) чи обмеженою (локал.); відбуватися у мирній або насильниць. формах (крайній прояв – масові заворушення до революції включно); реалізовуватися як криза довіри у суспільстві (міжособистіс., заг., інституц.), соц. адаптації, таких соц. інститутів, як родина та школа, [демографічна криза](#).

Рекомендована література

1. Кризисный социум: Наше общество в трех измерениях. Москва, 1994;
2. Головаха Е., Панина Н. Социальное безумие: история, теория и современная практика. К., 1994;
3. Кравченко И. И. Общественный кризис XX века и его отражение в ряде западных концепций // Вопр. философии. 2001. № 8;
4. Злобіна О., Мартинюк І., Соболева Н., Тихонович В. Соціальний простір життя як суб'єктивна символічна реальність. К., 2004;
5. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. Москва, 2006.

Покликання на статтю:

Криза соціальна / М. А. Парашевін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-965>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).